

Karmen Erjavec

Diskurzivni boj v slovenskih medijih: novinarska reprezentacija gensko spremenjenih organizmov

POVZETEK: Kritična diskurzivna analiza prispevkov o gensko spremenjenih organizmih (GSO) v slovenskih medijih, objavljenih v letu 2010, je pokazala, da so novinarji občinstvu ponudili dva nasprotujoča si diskurza. Proti-GSO-diskurz, ki navaja znanstveno negotovost, netransparenten vpliv multinacionalnih podjetij in uničevanje biološke raznovrstnosti kot vzroke proti uvedbi GSO, temelji na socialnodemokratski ideološki kulturi. Za-GSO-diskurz, ki kot vzroke za uvedbo GSO navaja manjšo porabo kemije v kmetijstvu, manjšo onesnaženost okolja, ekonomsko prednost in individualno izbiro, pa temelji na neoliberalni ideologiji. Mediji so prevladujoče objavljali vire nevladnih okoljskih organizacij, politikov, kmetov in znanstvenikov na področju biologije in ekološkega kmetijstva, ki so kritični do GSO.

KLJUČNE BESEDE: gensko spremenjeni organizmi, slovensko novinarstvo, mediji, biotehnologija, kritična diskurzivna analiza

1 Uvod¹

Jeseni 1996 se je z uvozom gensko spremenjene (dalje GS) Monsantoove soje tudi v Evropi začela javna razprava o gensko spremenjenih organizmih. Evropska komisija je dolgo zavlačevala s procesom odobritve GSO, leta 1999 pa je na podlagi vročih polemik – spodbujenih predvsem z objavo rezultatov raziskave Arpada Pusztaija (1999), v kateri je ta trdil, da je podganam škodilo prehranjevanje z GS-krompirjem, in je GS-hrano imenoval »frankensteinska hrana« (Ewen in Pusztai 1999) – uvedla moratorij na uvedbo novih GSO v EU.

Aprila 2004, po uvedbi razmeroma obsežnega regulacijskega ogrodja, je Evropska komisija sprostila moratorij in odobrila uvoz različnih GSO z namenom njihove predelave, ne pa pridelave oz. gojenja. Odziv evropske javnosti je bil močan in edinstven v političnem in ekonomskem kontekstu visokotehnološko razvitih družb, saj je bilo do takrat sprejemanje novih tehnologij v širši javnosti prevladujoče neproblematično

1. Članek je nastal v okviru raziskovalnega dela CRP-ja »Socio-ekonomski dejavniki gojenja gensko spremenjenih rastlin v Sloveniji«.

sprejeto (Maesele 2009). Ključno sporočilo javnih razprav je bilo, da uvedba GSO na trg EU ni v skladu z javnim interesom (prav tam).

Za razumevanje uvajanja GSO na globalni ravni je ključno spoznanje, da proces razvoja, promocije in trženja GSO poteka v tesnem sodelovanju med znanstvenimi inštituti ter multinacionalnimi in manjšimi zasebnimi podjetji, ki jih združuje močan ekonomski interes (Bauer in Gaskell 2002: 379–404). Na globalnem trgu z GSO vlada oligopol, saj ga nadzoruje šest multinacionalnih agrokemijskih podjetij (Monsanto, Bayer CropScience, BASF Plant Science, Syngenta, DuPont/Pioneer Hi-Bred in Dow AgroSciences) (Maesele 2009). Po Westu (2007) lahko vzrok za tako tesno sodelovanje znanosti in industrije najdemo v procesu deregulacije javnega sektorja in odvisnosti visokega šolstva od korporacijskih finančnih sredstev. To navezo je West poimenoval »znanstveno-industrijski kompleks« (prav tam). Vlade tistih držav, v katerih je biotehnologija postala izvozni izdelek in kjer ta pomembno prispeva k družbenemu bruto proizvodu, npr. ameriška (ZDA), brazilska in argentinska vlada, so prevladujoče podprle uvedbo GSO (prav tam). West (prav tam) nadalje trdi, da globalni znanstveno-industrijski kompleks spodkopava moč in avtonomijo posameznih držav ali zveze držav (EU), da samostojno regulirajo biotehnologijo. Tako imajo določene države, kot npr. Indija, na področju biotehnologije vzpostavljeno zelo šibko regulacijo. Številni avtorji (npr. Krinsky 2005; Goven 2006; Bauer 2008; Maesele 2009) opozarjajo, da sta se pri produkciji in trženju GSO uspešno združila neoliberalni diskurz in diskurz scientizma – katerega ključna ideja je, da le naravoslovna znanost, ki temelji na »čistih« empiričnih podatkih, meri resnico ter je politično in vrednotno nevtralna – s ciljem depolitizacije GSO, tj. izločitve iz družbenih razprav in politične regulacije. Tako je v večini držav (razen v EU) biotehnoški znanstvenik postal nekakšen tehnični strokovnjak, edini pristojen za ocenjevanje ustreznosti GSO, saj naj bi edini izrekal »objektivno resnične trditve« o GSO (Bauer 2008: 11).

Na drugi strani pa se je v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja oblikovala široka koalicija družbenih skupin in gibanj z namenom boja proti vladajočemu neoliberalnemu soglasju ter naraščajoči moči multinacionalnih korporacij. Raznolike skupine, npr. okoljske, potrošniške in kmečke skupine, gibanja za človekove pravice, pravičnejši globalni razvoj in ohranitev naravne dediščine, ki so bile prej nezdržljive, imajo zdaj skupni motiv delovanja, tj. boj proti uvedbi GSO v različnih oblikah (Erjavec idr. 2003).

Zadnje letno poročilo ISAAA (International Service for the Acquisition of Agri-Biotech Applications) o globalni razširjenosti pridelave GS-rastlin ugotavlja, da so bile leta 2009 GS-rastline zasejane na 134 milijonov hektarjih. Vsako leto se površina z GS-rastlinami poveča za devet milijonov hektarjev oz. za 7 %. Največji pridelovalci so ZDA (64 milijonov hektarjev), Brazilija (21 milijonov hektarjev), Argentina (21,3 milijona hektarjev), Indija (8,4 milijona hektarjev), Kanada (8,2 milijona hektarjev) in Kitajska (3,7 milijona hektarjev). Evropske države kot Španija, Češka, Portugalska, Romunija, Poljska in Slovaška imajo zasejanih neprimerno manj površin (okrog sto tisoč hektarjev). Največ se prideluje GS-soje, -koruze in -bombaža.

V sodobnih družbah ključni družbeni boji o političnih zadevah potekajo v medijih

(Gamson in Modigliani 1989; Gitlin 2003; Maesele in Schuurman 2008). Hornig Priest (2006: 58) trdi, da je analiza medijev pomembna za razumevanje družbenega sprejemanja GSO, ker mediji ponujajo ključna vrednostna in stališčna sporočila o GSO, pomagajo podeljevati legitimnost ali diskreditirati določene družbene skupine na način, da jih predstavijo kot pomembne ali nepomembne. Na ta način vplivajo na prevlado določenih pogledov o GSO v javnem in/ali odločevalskem diskurzu. Številne študije (Besley in Shanahan 2005; Gunter in dr. 1999; Nisbet in dr. 2002) so razkrile ključno vlogo medijev pri obveščanju javnosti o biotehnologiji in GSO. Raziskava Eurobarometer »Evropejci, znanost in tehnologija« (Evropska komisija 2001: 13–15) je pokazala, da sta Evropejcem najpomembnejša vira informacij o znanosti in tehnologiji televizija (60 %) in tisk (37 %). Eurobarometer »Evropejci in biotehnologija leta 2005« je razkril, da je 65 % Evropejcev informacije o biotehnologiji dobilo z gledanjem televizije in 53 % z branjem časopisa (Gaskell in dr. 2006: 47). V tem kontekstu je reprezentacija biotehnologije v medijih pomembna.

V zadnjih dveh desetletjih so bile na ravni EU opravljene številne raziskave o medijski reprezentaciji GSO. Najobširnejši projekt je bil »Biotehnologija in evropska javnost«, longitudinalna analiza elitnega tiska v 14 EU državah v obdobju med 1973 in 1999 (Bauer in Gaskell 2002; Durant in Linsey 2000; Gaskell in Bauer 2001), opravljenih pa je bilo tudi nekaj raziskav tiska na ravni držav EU (npr. Castro in Gomes 2005; Maesele in Schuurman 2008; Augoustinos in dr. 2010), pri čemer so raziskave zanemarile analizo raznolikih medijev, saj so se osredotočile na elitni tisk. Večina obstoječih raziskav je kvantitativne narave (analiza vsebine); izjema so študije belgijskega (Maesele in Schuurman 2008) in britanskega tiska (Augoustinos in dr. 2010). Ker so obstoječe raziskave zanemarile kvalitativno analizo popularnih medijev, želimo v tem članku zapolniti to raziskovalno vrzel. V članku predstavljamo rezultate kritične diskurzivne študije pokrivanja ene najbolj polemičnih biotehnoloških tem (Gaskell in dr. 2006), tj. GSO, in sicer v vseh slovenskih časopisnih in televizijskih medijih, ki so v letu 2010 objavili prispevke o GSO. Naš cilj je razkriti, kakšen je diskurz slovenskih medijev o GSO.

V naslednjem poglavju bomo predstavili sociološki pristop k analizi novinarskega pokrivanja znanosti. Sledil bo pregled relevantnih študij medijske reprezentacije GSO in javne percepcije GSO v Sloveniji. Po opisu metod in podatkov bomo predstavili rezultate diskurzivne analize, ki jih bomo na koncu interpretirali v luči širšega konteksta novinarstva in družbe.

2 Teoretično ogrodje in družbeno-medijski kontekst

2.1 Novinarska legitimacija znanosti in GSO

Sociološki pristop k analizi novinarskega pokrivanja dogodkov, situacij in znanja (gl. Schlesinger 1991; Gans 2004; Maesele 2007) poudarja pomen analize virov, ki razkriva prednostni dostop določenih družbenih skupin in posameznikov do novinarjev oz. medijev z možnostjo reprezentacije določenega znanja kot edino pravilnega in legitimnega. Na podlagi ugotovitev socialne psihologije (npr. Gaskell 2001; Bauer 2003)

in sociologije znanosti (npr. Bucchi 1998; Nowotny in dr. 2001) sociološki pristop k analizi novinarstva na področju znanosti odnos med znanostjo in novinarji razume kot novinarsko legitimacijo znanosti. Družbena legitimacija znanosti ni vnaprej podeljena in posredovana javnosti, ampak je ustvarjena v samem komunikacijskem procesu (Wynne 1992).

Vsaka politična zadeva, kot je uvajanje GSO, ima svoj diskurz, ki vključuje oblikovanje pomena s pomočjo jezika v najširšem pomenu te besede. Diskurz je nekakšen interpretacijski paket, v katerem so jezikovne prvine med seboj koherentno povezane tako, da konstruirajo samo določen del družbene realnosti na obravnavanem področju kot zdravorazumski in legitimen (Van Dijk 1988). V procesu oblikovanja diskurza igrajo novinarji in mediji pomembno vlogo, saj mediji predstavljajo ključno javno areno, v kateri se odvija boj interpretacij družbene realnosti (Gamson 1988; Gamson in Modigliani 1989; Gitlin 2003; Maesele in Schuurman 2008). Položaj določenega diskurza v medijih ni stalen, ampak se mora nenehno preverjati in obnavljati z vključitvijo novih dogodkov v interpretacijski paket.

V kontekstu novinarskega diskurza je ključno prepoznanje določenega družbenega akterja kot strateškega. Novinarji podelijo posamezniku ali družbeni skupini, ki v zvezi z GSO izraža v javnosti prepoznaven interes, status rednega novinarskega vira. To pomeni, da ga razumejo kot akterja z glasom, tj. skupino ali posameznika, ki nudi ključno interpretacijo določenega predmeta upovedovanja. S tem novinar viru omogoči, da uveljavi svoj interpretacijski paket oz. diskurz o GSO, v katerem je kompleksno jezikovno sporočilo prepričljivo izpostavljeno tako, da je poudarjena ena interpretacija ter jasno postavljena ločnica med bistvom in nebistvom (Nisbet in Hage 2006). Da določenemu diskurzu uspe prevladati, tj. zasesti hegemonski položaj, če parafraziramo Gramscija, mora vključevati kombinacijo kulturnega soglasja, medijske kompatibilnosti in obsežne promocije (Maesele in Schuurman 2008). Prevlada določenega diskurza je povezana s porazdelitvijo ekonomskih, političnih in kulturnih resursov, tj. s politično, ekonomsko in kulturno močjo. Zato so mediji vedno tekmujoče polje boja različnih diskurzov: zrcalijo in obenem ustvarjajo moč določenemu diskurzu oziroma zrcalijo in obenem dvigujejo položaj določenemu promotorju diskurza, ko ga predstavljajo kot pomembnega družbenega akterja, ter služijo kot merilo kulturne in družbene moči. Ker novinarji konstruirajo ideološke pomena, ki so soglasni z interesi vplivnih elit (Van Dijk 1988), je pomembno analizirati, kateri diskurz v medijih zaseda hegemonski položaj. Zato je ključno, da diskurzivna študija proučuje ideološko naravo novinarskih prispevkov o GSO in odnose moči, ki jih ti oblikujejo.

2.2 Medijska reprezentacija GSO v evropskih medijih

Longitudinalni projekt Evropske komisije o medijski reprezentaciji GSO, ki je zajemal poročanje elitnega tiska v 14 evropskih državah (Bauer in Gaskell 2002; Durant in Linsey 2000; Gaskell in Bauer 2001), je pokazal na veliko razliko v medijski reprezentaciji GSO pred jesenjo 1996 in po njej, ko je bila v Evropo uvožena Monsanto GS-soja. Uvoz GS-soje je torej vplival na porast medijskega pokrivanja GSO. Analiza 24-letnega obdobja (1973–1996) je pokazala postopno povečevanje števila prispevkov

o GSO v medijih in potrdila hegemonski položaj znanstveno-industrijskega kompleksa, ki je uspel uveljaviti pozitivno reprezentacijo, pri čemer je v ospredje postavil pozitivne zdravstvene posledice, koristi uvedbe GSO za ljudi, živali in naravo ter za razvoj celotne družbe (Gutteling in dr. 2002: 95–128). Raziskava je tudi pokazala, da so med viri prevladovali predstavniki industrije in uveljavljene biotehnološke znanosti (prav tam). Analiza medijskega pokrivanja je razkrila dva ključna okvira (Bauer in Gaskell 2002): GSO so na medicinskem področju pozitivno reprezentirani kot koristni in kot kazalniki razvoja, na kmetijskem pa so reprezentirani kot problematični in tvegani, toda še vedno kot predmet ekonomskega razvoja. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je bil na področju medijskega pokrivanja GSO vzpostavljen prehod iz diskurza razvoja v diskurz tveganja.

Na primeru analize belgijskega tiska sta Maesele in Schuurman (2008) ugotovila, da so v novem tisočletju okoljske skupine in družbena gibanja uspeli zamajati hegemonski položaj znanstveno-industrijskega kompleksa, ki je v svojem »za-GSO-diskurzu« v ospredje postavljala razvoj znanosti, ekonomski razvoj, razvoj družbe in majhne stroške proti velikim koristim. Za-GSO-diskurz je vključeval pomen, da je uvedba GSO normalna prвина v neizogibnem ter naravnem znanstvenem in ekonomskem razvoju, ki služi javnemu interesu. Belgijski tisk je kot prevladujoče vire navajal predstavnike okoljskih nevladnih skupin, ki so s tematizacijo znanstvene negotovosti, dolgoročnega tveganja in poudarka na vlogi javnosti pri sprejemanju odločitev o uvedbi GSO uveljavili »proti-GSO-diskurz«.

Raziskava Augoustinosa in kolegov (2010) je potrdila predhodne ugotovitve in obenem pokazala, da je britanski tisk v razpravi o morebitni uvedbi pridelave GS-rastlin v Veliki Britaniji uporabljal različne strategije, med katerimi je najpomembnejša reprezentacija javnosti, ki enoglasno nasprotuje uvedbi GSO in britanskemu parlamentu, ki je reprezentiran kot nedemokratski ter nadzorovan s strani močnih političnih in ekonomskih interesov.

2.3 Javna percepcija GSO v Sloveniji

Vse javnomnenjske raziskave o GSO v Sloveniji (UMANOTERA 2002; Kirinčič in Tivadar 2005; Javnomnenjska anketa o gensko spremenjenih organizmih 2007; Od vil do vilic 2007; Plahuta in dr. 2007) kažejo odklonilen odnos Slovencev do GSO in še posebej do GS-živil. Večina anketirancev se ne strinja, da bi bila GS-živila varna za človekovo zdravje in da je pridelava GSO varna za naravo (Kirinčič in Tivadar 2005). Proti pridelavi GS-rastlin na slovenskih poljih se je opredelilo 69 % anketirancev, za pa le 4 % (UMANOTERA 2002). Večino anketirancev vmešavanje GSO v naravo skrbi oz. zelo skrbi, saj je le 4 % anketiranih menilo, da jih vmešavanje GSO ne skrbi (prav tam). Večino anketirancev srednje do zelo skrbi (85 %), da ni dovolj dolgoročnih raziskav o vplivu GSO. Večina anketirancev vpliv GSO na zdravje ocenjuje kot negativen in tvegan oz. zaskrbljujoč (prav tam). Samo 11 % anketirancev je menilo, da ni vplivov GSO na biološko raznolikost v Sloveniji ter na zdravje posameznika in njegove družine. Kar 76 % vprašanih ne bi kupilo živil, če bi na izdelku prebrali, da živilo vsebuje GSO oz. da so bile živali krmljene z GSO (Od vil do vilic 2007).

3 Metodologija

Da bi razkrili diskurz o GSO v slovenskih medijih, bomo izvedli kritično diskurzivno analizo novinarskega diskurza. Ker je kritična diskurzivna analiza še posebej uporabna za »razkrivanje jasnih in skritih pomenov v medijih« (Fairclough 2005: 33), jo bomo uporabili kot metodo za razkrivanje diskurzov o GSO v slovenskih novičarskih medijih. Tekstovna analiza bo izvedena na treh ravneh: analiza makropropozicij, analiza ključnih besed in analiza virov. Po Van Dijk (1980: 32) so makropropozicije »najbolj ključni pomeni nekega teksta, izpeljani iz pomenov posameznih besed in povedi po makropravilih, kot so brisanje nepomembnih pomenov, posploševanje in oblikovanje pomena na abstraktni ravni«. Ta pravila izpuščajo nepomembne posameznosti, posplošujejo in povezujejo bistvo sporočenega na višjo raven abstraktnega pomena ali oblikujejo nov koherenten pomen. V tej študiji makropropozicijo razumemo kot idejno enoto povedi, različnih povedi, odstavka in celotnega teksta, odvisno od pomenske raznolikosti in koherentnosti. Analiza makropropozicij je torej makrosemantična analiza, ki vključuje celovite pomene in omogoča »prepoznavanje najpomembnejših informacij določenega diskurza« (Van Dijk 1988: 122). Na podlagi makropropozicij je Van Dijk preučeval tudi t. i. »teme«, ki jih je opredelil kot »posplošene makropropozicije« (1988: 63). V tej študiji bodo najpomembnejši pomeni tekstov določeni po prej omenjenih makropravilih, prepoznane bodo prisotne in manjkajoče makropropozicije v novinarskih prispevkih o GSO. Ker ne moremo predstaviti vseh makropropozicij, se bomo posebej osredotočili na vzroke za uvedbo oz. neuvedbo GSO v Sloveniji in širše.

Študija vključuje tudi analizo ključnih besed, ki konstituira določen diskurz, saj je »analiza ključnih besed ali analiza ‚lokalnih‘ pomenov na ravni besed najbolj uporabna za razkritje ideologij in diskurzov« (Van Dijk 1980: 78). Prva in osnovna naloga raziskovalca je, da v preučevanem diskurzu prepozna termine, ki diskurzivno pozornost usmerjajo na določen del družbenega sveta (Fowler 1991: 82). Vsaka družbena raba besed vključuje izbiro besed ali – z drugimi besedami – »izbor ene besede namesto druge ima vedno kontekstualen vzrok« (Van Dijk 2000: 39). Z analizo ključnih besed želimo razkriti, kako so novinarji oz. njihovi viri poimenovali GSO.

Uporabili bomo tudi analizo novinarskih virov informacij. Sigal (1973: 69) je ugotovil, da »večina novic ne govori o tem, kaj se je zgodilo, ampak o tem, kaj je nekdo povedal, da se je zgodilo«. To pomeni, da je analiza virov ključna v analizi novinarskega diskurza. Takšna analiza omogoča refleksijo procesa prednostnega tematiziranja (Weaver in Elliott 1985) in odgovarja na vprašanje, kdo določa primarno interpretacijo dogodka oz. situacije, torej diskurz o GSO. Na temelju analize virov bomo lahko odgovorili na vprašanje, katere družbene akterje so novinarji uporabili kot ključne vire.

Analiza vključuje vseh 123 novinarskih prispevkov, ki so pokrivali GSO med 1. januarjem 2010 in 31. decembrom 2010. Izbrali smo prispevke, ki so v naslovu, nadnaslovu, vodilu ali preostalem besedilu uporabili besedo GSO, GS-hrana, GS-živila, GS-rastline, genski inženiring. V analizo smo vključili vse slovenske dnevnike (*Delo* (19), *Dnevnik* (4), *Večer* (10), *Primorske novice* (7), *Finance* (2), *Slovenske novice* (11), *Žurnal* 24 (2)), tednike (*Jana* (13), *Mladina* (5), *Kmečki glas* (17)), in televizijske

programe (dnevnoinformativna oddaja *24 ur* na komercialnem programu *POP TV* (3) ter *Dnevnik* in *Odmevi* na javni televiziji *TV Slovenija* (7)), ki so v izbranem obdobju objavili prispevke o GSO. V izhodišču smo spremljali vse slovenske tednike in vse dnevnoinformativne oddaje na nacionalnih televizijah. V analizo smo vključili tudi Slovensko tiskovno agencijo (23), ker je ključni ponudnik informacij slovenskim medijem o dogajanju v Sloveniji (Poler Kovačič in Erjavec 2008). Ker smo želeli dobiti čim bolj celovito medijsko reprezentacijo o GSO, sestavljajo korpus novinarskih prispevkov različni (dnevniki/tedniki, splošni/strokovni, tabloidni/elitni, nacionalni/regionalni) časopisi in televizijski programi. Torej, korpusa nismo vnaprej omejevali, ampak smo vanj vključili vse prispevke, objavljene v časopisnih in televizijskih medijih v letu 2010. Leto 2010 smo izbrali, ker je v tem letu Evropska komisija na pobudo Sveta EU za okolje iz leta 2008 pripravila predlog nove uredbe, ki spreminja Direktivo 2010/18/ES z vključitvijo novega člana, na podlagi katerega bi lahko države članice poleg ocene tveganja za okolje, ki jo poda EFSA, same omejile ali prepovedale pridelavo GS-rastlin na svojem ozemlju tudi iz socioekonomskih razlogov (Evropska komisija 2010). To je sprožilo zelo burne odzive tako na ravni EU kot v posameznih državah članicah.

V naslednjem poglavju bomo najprej predstavili rezultate analize virov, ki ji bo sledila predstavitev rezultatov analize makropropozicij in ključnih besed po prvinah obeh identificiranih diskurzov: proti-GSO in za-GSO.

4 Rezultati

Analizirani slovenski mediji so v letu 2010 prevladujoče uporabljali vire, ki so izražali negativno stališče do GSO. Vendar pa se negativno stališče nanaša na uporabo GSO na področju kmetijstva in živilstva, ne pa na področju medicine, kjer je prevladovalo pozitivno stališče o novi uporabi GSO v medicini. Ker je bilo objavljeno le v enem prispevku, ga ne bomo posebej analizirali. Druga ključna ugotovitev je, da so mediji znotraj kmetijskega področja GSO reprezentirali negativen odnos do vseh GS-oblik (GSO, GS-rastline, GS-izdelki, GS-hrana), saj niso jasno ločili posamezne rabe oz. so »GSO« prevladujoče uporabljali kot nadpomenko za različne rabe.

Raziskava virov je pokazala, da so od vseh 123 analiziranih prispevkov samo štirje bili oblikovani tako, da je bil edini vir informacij akter, ki se je zavzemal za uvedbo GSO v Sloveniji in širše. V treh primerih so bili to znanstveniki z univerze na področju biotehnologije/živilstva in v enem primeru predstavnik GS-industrije (Monsanto). Objavljenih je bilo 38 prispevkov, v katerih so edini vir akterji, ki so proti uvedbi GSO. V večini primerov so bili predstavniki slovenskih in mednarodnih nevladnih okoljskih organizacij (26), kot so Greenpeace, Slovenski inštitut za trajnostni razvoj, Prijatelji zemlje, UMANOTERA, Zeleni forum Alpe Jadran, Ajda, Združenje za zdravo Slovenijo, predstavniki kmečkih oz. kmetijskih institucij in združenj (8), kot sta Kmetijsko gozdarska zbornica in Združenje ekoloških kmetov, ter znanstveniki z univerze (2), javnih institucij (1) in neodvisni (1). K prevladujočemu proti-GSO-diskurzu so prispevali tudi vsi objavljeni slovenski politični viri (24), kot so minister in drugi predstavniki ministrstva za kmetijstvo, gospodarstvo in prehrano, predstavniki

političnih strank, še posebej politiki strank Zares in SD. Prevladujoči način navajanja virov je bil takšen, da so novinarji večino virov (običajno dva ali tri) navedli s strani nasprotnikov uvedbe GSO in dodali še en vir, ki je podpiral uvedbo GSO.

Analiza virov je tudi pokazala, da slovenski novinarji ne uporabljajo splošno sprejete delitve na (naravoslovne) znanstvenike, ki naj bi podpirali uvedbo GSO, in laično javnost/potrošnike, ki nasprotujejo uvedbi GSO (West 2007), saj so kot vire navajali različne znanstvenike z nasprotujočimi si stališči do uvedbe GSO. Na eni strani so bili biologi in znanstveniki na področju okoljevarstva in ekološkega kmetovanja, ki so odločno nasprotovali uvedbi GSO, na drugi strani pa biotehnologi in živilci, ki so jo podpirali.

V nadaljevanju bomo predstavili ključne prvine proti-GSO- in za-GSO-diskurz glede na uporabo ključnih makroprozicij in tipičnih besed.

4.1 Proti-GSO-diskurz

a) Znanstvena negotovost o dolgoročnih učinkih GSO

Primerjava makroprozicij je pokazala, da so vsi analizirani mediji v večini svojih prispevkov upovedovali naslednje ključno sporočilo: Ker neodvisna znanost še nima rezultatov dolgoročnih raziskav, ki bi pojasnile vpliv GSO na ljudi, živali in okolje, je treba preprečiti uvedbo GSO v Sloveniji. Ta prevladujoča makroprozicija temelji na pomenu negotovosti sodobne neodvisne znanosti, ki ni sposobna dati odgovora na vprašanje o vplivu GSO na ljudi, živali in okolje. Ker znanost tega odgovora ne ponuja, slovenska vlada ne bi smela odobriti uvedbe GSO v Slovenijo. Tipičen primer:

Še vedno je mnogo premalo neodvisnih študij, kaj to dejansko pomeni za varnost hrane. Posledice se namreč lahko pokažejo šele čez več generacij. V zadnjih letih so študije na podganah in hrčkih pokazale, da so se tem živalim zaradi krmljenja z gensko spremenjeno sojo zmanjšale plodnosti in razmnoževalne sposobnosti. Leglo podgan je bilo v tretji generaciji veliko lažje. Zato znanstveniki poudarjajo, da je treba vpliv GSO nujno in strogo raziskovati naprej. /.../ Zato moramo v Sloveniji reči »ne« GSO. (»Tihi sovražnik vsepovsod«, Jana, 26. 10. 2010)

Da bi novinarji utrdili ključni pomen, so tudi pri navajanju znanstvenikov, ki so podpirali GSO, poudarili njihovo neznanje oz. negotovost. Tipičen primer:

Toda dr. Bohanec tako kot v zadnjem pogovoru pred dvema letoma niti danes ne odgovarja na ključno vprašanje: Kakšne so morebitne dolgoročne posledice GSO? (»Čigav gen našel pot do paradižnika«, Slovenske novice, 8. 3. 2010)

Raziskava ključnih besed je pokazala, da so novinarji netabloidnih medijev prevladujoče poimenovali GSO z istim imenom, novinarji tabloidnih medijev in njihovi viri pa so jih poimenovali z zelo negativno konotacijo, saj so jih označili kot nevidne škodljivce na eni strani, npr. »tihan sovražnik« (»Tihi sovražnik vsepovsod«, Jana, 26. 10. 2010) in »tiha groznja« (24 ur, 14. 2. 2010), in na drugi kot neposredne uničevalce ljudi, živali in okolja, npr. »strup za ljudi, živali in okolje« (»Tihi sovražnik vsepovsod«, Jana, 26. 10. 2010), »uničevalci človeka«, »genski onesnaževalci« (»Zahtevajmo izdelke brez GSO«, Jana, 16. 11. 2010), »katastrofa za nas« (»Čigav gen našel pot do paradižnika«, Slovenske novice, 8. 3. 2010).

Novinarji so znanost delili na korporacijsko in neodvisno. Biotehnologi so prevladujoče označeni kot »prodani« (npr. »Čigav gen našel pot do paradižnika«, Slovenske novice, 8. 3. 2010), saj GSO podpirajo zaradi ekonomskega interesa, neodvisna znanost pa nima finančnih sredstev za izvedbo dolgoročnih raziskav o vplivu GSO. Tipičen primer: »Neodvisna znanost, ki bi raziskala dolgoročne učinke GSO na okolje ter vplivov na zdravje ljudi in živali, nima denarja za raziskave« (24 ur, 14. 2. 2010). Tudi znanstveniki, delujoči v Evropski agenciji za varno hrano (EFSA), ki je zadolžena za znanstveno presojo sprejemanja GSO v EU, so označeni negativno, tj. da so podrejeni multinacionalkam, saj sprejemajo sklepe o odobritvi GSO na podlagi raziskav multinacionalnih podjetij. Tipičen primer:

Prepoved ali omejitev bi morale države, ki bi se zanjo odločile, utemeljiti z razlogi, ki niso povezani z oceno vplivov GSO na zdravje ljudi in na okolje, saj o teh presoja Evropska agencija za varno hrano (Efsa), preden izda dovoljenje za pridelavo posameznega GSO. Znanstveniki v agenciji, ki je pristojna, da poda svoje mnenje, ali je kak GSO škodljiv za naše zdravje ali ne, pa se največkrat odločajo na podlagi raziskav, ki jih delajo multinacionalke, ki s svojimi GSO želijo močnejše prodreti tudi v EU. (»EU podira meje za GSO: demokratično metanje peska v oči«, Delo, 13. 11. 2010)

b) Nadvlada multinacionalne industrije in Svetovne trgovinske organizacije

Drugi ključni pomen, ki so ga v svojih prispevkih vključili vsi analizirani mediji, je bil: ker multinacionalne korporacije z GSO in Svetovna trgovinska organizacija želijo nadvladati EU in posamezne države, še posebej nerazvite, je treba preprečiti uvedbo GSO v Sloveniji in drugod. Ta makropropozicija v izhodišču implicira, da je uvedba GSO predmet tekmovanja akterjev različnih moči, pri čemer formalna in neformalna moč določata, na kakšen način bodo GSO regulirani. Ta pomen razkriva strukturne odnose moči na globalni ravni in implicira, da imajo multinacionalna podjetja z GSO, katerih ključni namen je izkoristiti manjše kmete in (revne) države, ter Svetovna trgovinska organizacija kot ključna organizacija, ki zahteva deregulacijo globalne trgovine z GS-izdelki (Maesele 2009), večjo moč kot EU in posamezne države. Ta pomen tudi implicira, da obstoječi institucionalni kontekst ni dovolj odgovoren, transparenten in demokratičen, da bi dovoljeval trženje GSO. Pomembnost temu sporočilu daje tudi dejstvo, da ga uveljavljajo vplivni slovenski družbeni akterji, tj. politiki, npr. minister za kmetijstvo, gospodarstvo in prehrano, predstavniki vladnih političnih strank ter predstavniki ključnih kmetijskih institucij. Na primer:

Predsednika kmetijsko-gozdarske zbornice Cirila Smrkolja skrbi, da o posledicah uporabe in uživanja GSO še premalo vemo. »Pomislike imam tudi zato, ker je genska tehnologija v lasti velikih svetovnih koncernov in monopolov, ki želijo to čim bolj unovčiti, kar bo še poslabšalo položaj malih kmetov in revnih držav in povečalo njihovo odvisnost od koncernov.« (»GSO: kmetje se lahko samo prilagajajo«, Finance, 20. 8. 2010)

V okviru tega pomena novinarji navajajo vire, ki negativno vrednotijo tudi uredbo EU, da se bo lahko vsaka država članica sama odločala o uvedbi GSO, in sicer kot izgubo skupnega regulacijskega ogrodja EU ter podreditev multinacionalnim organizacijam in Svetovni trgovinski organizaciji, saj bo z uveljavitvijo tega ukrepa vsaka

država članica posebej soočena z njihovim pritiskom. Sprejemanje sklepov na ravni držav članic pomeni, da EU ne predstavlja več skupnega trga. Tipičen primer:

Tako slabe direktive EU, tako dvoumne in hinavske, kot je ta glede možnosti držav članic, da omejijo ali prepovejo gojenje GSO na svojem ozemlju, še nisem videla. Gre za veliko dvoličnost evropske komisije, ki se s problemom noče spopasti na pravi način. Zakaj pa imamo EU? Zato, da štiti države članice. Jih bo glede GSO pustila na čistini, ko se bodo začele z njimi bosti Svetovna trgovinska organizacija in posamezne multinacionalke, ki so že močnejše kot deset Slovenij skupaj?» se je ob včerajšnji razpravi na seji parlamentarnega odbora za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano vprašala poslanka Zares Cveta Zalokar Oražem, znana kot ena najbolj zagriženih nasprotnic pridelave gensko spremenjenih rastlin (GSO). (»Evropa je glede GSO počepnila pred WTO«, Dnevnik, 5. 11. 2010)

Raziskava ključnih besed je pokazala, da so bile multinacionalne GS-korporacije označene skrajno negativno kot »izkoriščevalke šibkejših držav, še posebej nerazvitih« (npr. »Raje lačni kot siti dvomljivega pridelka«, *Kmečki glas*, 24. 6. 2010) in kmetov, npr. »žrejo male kmete« (24 ur, 14. 2. 2010). Novinarji so uporabili bipolarno predstavitev, v kateri so na en pol postavili GS-industrijo in Svetovno trgovinsko organizacijo ter ju prikazali kot tisti instituciji, ki imata »ogromen ekonomski interes« (24 ur, 14. 2. 2010), na drugi pol pa revnejše države (tudi Slovenija) in ljudi (predvsem potrošniki, mali kmetje in posamezni politiki) ter jih reprezentirali kot tiste, ki zagovarjajo javni interes oz. »protestirajo proti GSO v našem imenu« (prav tam).

c) GSO uničuje biološko raznovrstnost

Tretji ključni pomen, ki smo ga zasledili v večini medijev, je bil: ker GSO uničuje biološko raznovrstnost, je treba preprečiti uvedbo GSO v Sloveniji. Ta pomen ne vključuje dvoma v negativen učinek GSO, ampak kategorično trdi, da GSO uničuje biološko raznovrstnost. Tipičen primer:

Slovenski kmetovalci večinoma nasprotujejo gensko spremenjenim organizmom. Opozarjajo predvsem na negativen učinek, ki ga imajo na uničevanje avtohtonih rastlin. (»GSO: kmetje se lahko samo prilagajajo«, Finance, 20. 8. 2010)

Ta pomen implicira, da uvedba pridelave GS-rastlin pomeni uvedbo industrializirane, kapitalsko in energetske intenzivnega kmetijstva, ki uničuje okolje. Tipičen primer:

Slovenija ne prenese industrializirane pridelave monokultur z GSO, ki uničujejo našo raznolikost. Še posebej je to nesprejemljivo v luči sodobnih podnebnih sprememb. (»Zahtevajmo izdelke brez GSO«, Jana, 16. 11. 2010)

V tem kontekstu so GSO označeni kot uničevalci biološke raznovrstnosti, predvsem pa domačih oz. avtohtonih rastlin. Tipičen primer: »GSO je začetek uničenja naših kulturnih rastlin« (»Zahtevajmo izdelke brez GSO«, Jana, 16. 11. 2010).

d) Ključni ukrep proti uvedbi GSO je glasno nasprotovanje potrošnikov

Izključno v tabloidih medijih (*Slovenske novice*, *Jana*) je bila prevladujoče objavljena naslednja makropropozicija: ker je edini razlog, da evropski trgovci ne uvažajo GS-izdelkov, nasprotovanje evropskih potrošnikov, moramo potrošniki glasno nasprotovati uvedbi GSO v EU in Sloveniji. Ta pomen v ospredje postavlja moč potrošnikov nasproti politikom, industriji in znanstvenikom. Tipičen primer:

Za zdaj je živila z oznako GSO pri nas težko najti, saj se trgovci bojijo, da jih našim kupcem ne bodo mogli prodati. V mnogih državah EU trgovci takih živil za zdaj nočejo nabavljati, saj upoštevajo glasno nasprotovanje evropskih kupcev, ki živila z GSO odklanjajo. To je edini razlog, da jih še niso začeli množično prodajati. /.../ Kaj nam Slovencem torej preostane? Predvsem moramo potrošniki glasno nasprotovati GSO v živilskih izdelkih in tudi v krmi za živali. Dokler bo »ne« GSO v živilih in krmi za živali dovolj glasen, se jih veletrgovci ne bodo upali bolj množično ponuditi na policah slovenskih trgovin. (»Tih sovražnik vsepovsod«, Jana, 26. 10. 2010)

V tem kontekstu so tabloidi uporabili alarmantno besedišče v naslovih, npr. nadnaslov v *Jani*: »Alarm: Ste vedeli, da že jemo gensko spremenjeno hrano in meso živali, pitanih z GSO?« (»Tih sovražnik vsepovsod«, *Jana*, 26. 10. 2011) in obenem mobilizirajoče besedišče z deklarativno obliko govora, ki zapoveduje način obnašanja (Van Dijk, 1988), npr. v naslovu »Zahtevamo izdelke z oznako brez GSO!« (*Jana*, 16. 11. 2010).

4.2 Za-GSO-diskurz

a) GSO omogoča manjšo uporabo zaščitnih sredstev v kmetijstvu in manjšo onesnaženost okolja

Prvi ključni pomen, ki je vključeval vzroke za uvedbo GSO in so ga objavili vsi mediji, je bil: ker raba GSO zmanjšuje rabo kemije v kmetijstvu in s tem zmanjšuje onesnaženost okolja, je treba uvesti GSO Sloveniji in širše.

*Letošnjega 2. marca je evropska komisija odobrila krompir amflora za komercialno uporabo v Evropi. Gre za »gensko modificiran« proizvod (GMO), ki tokrat prvič, vse od sprostitve gensko spremenjene koruze leta 1988, ni dobil le dovoljenja za trženje, ampak tudi za pridelavo. Novica je precejšnje presenečenje, v slovenskem prostoru pa je bila medijsko pospremljena s pristranskimi informacijami, ki so jih posredovali predstavniki aktivističnih gibanj. Zato bomo na kratko pojasnili, kaj nova sprostitev prinaša ter katere podobne sprostitev je mogoče pričakovati v prihodnje. /.../ Če bi torej pri nas pridelovali sorte z omenjenimi lastnostmi, pridelovalcem koruze ne bi bilo potrebno uporabljati insekticidov, plevel bi zatirali z okolju prijaznejšim herbicidom, pridelovanje bi se lahko brez skrbi za propad posevka ob suši izvajalo po vsej državi, podtalnica, jezera in reke bi bile manj obremenjene. Čim prej je potrebno uvesti predelavo gensko spremenjenih rastlin ... (»Pravzaprav smo dobili zastarel izdelek«, *Delo*, 11. 3. 2010)*

Ta diskurz vključuje strategijo naturalizacije. Znanstveni in industrijski viri prikazujejo uvajanje GSO kot vsecivilizacijski človeški proces, ki je vedno bil in še vedno je v skladu z naravo in za dobrobit narave. Izhodiščni pomen je, da so vse današnje rastline, ki jih uporabljamo za prehrano, v primerjavi s prvotnimi gensko spremenjene, saj so bile vse pridelovalne rastline podvržene procesu selekcije. Gre za diskurzivno konstrukcijo biotehnologije kot tisočletnega naravnega procesa človeškega obvladovanja narave.

Vsekakor to ni nenaravno. Bakterije vstavljajo svoje gene v rastline. Obstajajo dokazi o visoko mobilnih genskih elementih v rastlinah, ki izvirajo iz gob, iz praživali. Gibanje genov je naravno. Žlahtnitelji so gene predstavljali, odkar obstaja človeštvo. /.../ Narava je dinamična in ljudje smo njen del. Ljudje danes samo uporabljamo znanje, ki smo ga pridobili iz narave. Pri tem ni nič nenaravnega. (»Pogled od znotraj«, *Mladina*, 30. 4. 2010)

Kot kaže prvi primer, podporniki GSO slovenske medije kot tudi vse nasprotnike uvedbe GSO označujejo kot pristranske. Analiza ključnih besed je tudi pokazala, da so GS-rastline pozitivno označene kot »naravne« in »boljše« od običajnih. Tipičen primer: »Prebivalci, ki v kmetijskih krajih že vrsto let živijo z gensko spremenjenimi poljščinami, vedo, da niso babbav, kot jih slikajo nasprotniki, temveč poljščine kot vse druge, samo malo boljše.« (»Gensko spremenjena Brazilija«, *Mladina*, 19. 6. 2010)

b) GS-pridelki so večji od običajnih in prinašajo ekonomske prednosti

Drugi ključni pomen, ki so ga objavili vsi mediji, je bil: ker so GS-pridelki večji od običajnih in prinašajo ekonomske prednosti, je treba dovoliti uvedbo GSO v Sloveniji in širše. Ta pomen implicira, da bodo imeli kmetje s povečanim donosom GS-posevkov tudi ekonomske prednosti. Tipičen primer:

*Doslej se je izkazalo, da gensko spremenjene poljščine poleg manjše obremenitve okolja kmetom prinašajo tudi ekonomske prednosti, zato je uvedba smiselna. (»Zaradi hajke proti GSO evropska komisija predlaga kompromis«, *Dnevnik*, 19. 7. 2010)*

Če proti-GSO-diskurz vključuje negativno reprezentacijo regulacijskih institucij in procesov, za-GSO-diskurz vključuje zaupanje v regulacijo. Ocenjevanje tveganja uvedbe GSO je domena znanstvenikov, in ne javnosti. Ker akterji tega diskurza zahtevajo deregulacijo, lahko predpostavljamo, da hvaljenje obstoječe EU-regulacije pomeni, da jim ta ustreza. Obenem pa pomen ustrezne regulacije uporabljajo kot obrambo pred očitki o morebitni škodljivosti GSO. Ti viri izražajo podcenjujoč odnos do javnosti, ki je predstavljena kot tista, ki ne razume regulacijskih postopkov in delovanje GSO. Tipičen primer:

*Presoja tveganj je zelo specifično področje znanosti. Ne gre za osnovne raziskave, gre za aplikacijo teh raziskav na posebna vprašanja glede varovanja posameznih stvari. In tega veliko znanstvenikov, sploh pa večina javnosti, ne razume. Razumejo regulacijo. Regulacija naj bi jih varovala. Najprej bi morali razumeti regulacijske postopke. Ni mogoče razumeti vseh podrobnosti celotne znanosti. Treba pa je imeti zaupanje v regulacijske organe. (»Gensko spremenjena Brazilija«, *Mladina*, 19. 6. 2010)*

Ta diskurz vključuje tudi pravico vsakega potrošnika do izbire GSO izdelkov, ki je sedaj potrošniki EU nimajo. Z uvajanjem GSO bi izboljšali življenjsko raven potrošnikov EU. Tipičen primer:

*Bolj me skrbi vprašanje enakih možnosti ljudi, ko govorimo o dostopu do tehnologije za proizvodnjo hrane, in s tem za izboljšanje njihove življenjske ravni. Tega danes dejansko ni. (»Gensko spremenjena Brazilija«, *Mladina*, 19. 6. 2010)*

5 Razprava in zaključek

Rezultati kritične diskurzivne analize kažejo, da je razprava o GSO v slovenskih medijih reprezentirana na zelo polemičen in polariziran način, ter potrjujejo tezo, da mediji predstavljajo prostor boja različnih interesnih skupin za uveljavitev svojega diskurza. Medijska reprezentacija GSO torej razkriva politični boj med različnimi družbenimi skupinami, ki skuša mobilizirati občinstvo. Na tej točki se je še posebej pokazala razlika med tabloidnimi (*Slovenske novice, Jana, 24 ur na POP TV*) in

ostalimi mediji, saj so se prvi z uporabo skrajno negativnega, alarmantnega in mobilizirajočega jezika izkazali kot izraziti promotorji proti-GSO-diskurza. Raziskava je potrdila izhodiščno predpostavko, da je smiselno raziskovati različne medije, in ne le elitni tisk, kot so ga analizirale obstoječe študije.

Analizirani slovenski mediji so občinstvu ponudili dva nasprotujoča si diskurza, med katerima prevladuje proti-GSO-diskurz. Podobno kot v belgijskem (Maesele in Schuurman 2008) in britanskem tisku (Augoustinos in dr. 2010) so tudi slovenski mediji v večini prispevkov vključili vire nevladnih okoljskih organizacij, politikov, kmetov in znanstvenikov na področju biologije, ki so bili kritični do GSO. To dokazuje, da so se nevladne organizacije v Sloveniji kot tudi drugod v EU (Maesele 2009) naučile komunicirati z novinarji in jim uspešno postavljajo agendo sporočanja o GSO. Da so politiki kot drugi ključni vir artikulirali proti-GSO-diskurz, lahko interpretiramo s populističnim prevzetjem čustev »navadnih« ljudi in javnega mnenja.

Medtem ko so mediji prevladujoče oblikovali proti-GSO-diskurz, je edino politični tednik *Mladina* objavil povsem nasprotujoče si pomene prispevkov: dva prispevka sta vključevala izraziti proti-GSO-diskurz, trije pa izraziti za-GSO-diskurz.

Proti-GSO-diskurz temelji na potencialnih tveganjih, ki bi jih prinesla uvedba GSO, še posebej pridelava GS-rastlin v Sloveniji. Ta diskurz vključuje naslednje ključne vzroke proti uvedbi GSO: pomanjkanje rezultatov neodvisne znanosti o vplivu GSO na ljudi, živali in okolje (znanstvena negotovost), močan in netransparenten vpliv multinacionalnih podjetij in Svetovne trgovske organizacije, ki želijo nadvladati EU in posamezne države članice ter nerazviti svet, uničevanje biološke raznovrstnosti. V tem diskurzu je ključen tudi mobilizacijski pomen: ker evropski trgovci GS-izdelkov zaradi nasprotovanja evropskih potrošnikov ne uvažajo, je potrebno glasno nasprotovanje uvedbi GSO v EU in Sloveniji. Ta diskurz temelji na pristopu javne odgovornosti, v katerem so varnostni pridržek – ki implicira, da GSO ne bi smeli uvesti na prosti trg, preden tveganja in nevarnosti ne bi bili znani v zadovoljivi meri – družbena odgovornost in solidarnost na vseh ravneh (od lokalne do globalne) ključne prvine politično-medijske akcije. Pripisemo ga lahko »socialnodemokratski ideološki kulturi« (Carvalho 2007 v Maesele 2009: 214).

Za-GSO-diskurz vključuje naslednje vzroke za uvedbo GSO: manjša uporaba kemije v kmetijstvu in posledično manjša onesnaženost okolja, ekonomske prednosti in individualna izbira. Ta diskurz temelji na vrednotah tržnega liberalizma, individualne svobode in dobičkonosnosti, ki se nanaša na »neoliberalno kapitalistično ideološko kulturo« (prav tam).

Če pogledamo primerjalno z obstoječimi študijami medijskega pokrivanja GSO, lahko ugotovimo, da slovenski mediji ne vključujejo etičnega argumenta (biotehnologija se je razvila do točke, ko je treba v razpravi o GSO upoštevati predvsem vrednostne ocene) (Maesele in Schuurman 2008: 467), saj sta oba diskurza v ospredje postavljala znanstveno oceno, čeprav lahko tudi trdimo, da proti-GSO-diskurz pri poudarjanju solidarnostne vrednote in pomena mnenja potrošnikov vključuje tudi etično dimenzijo. Za-GSO eksplicitno ne vključuje argumenta o revščini: »pridelava GS-rastlin bo svet rešila lakote«, ki je prisoten v belgijskih in britanskih medijih (Maesele in Schuurman 2008; Augoustinos in dr. 2010). Ta pomen je sicer implicitno prisoten v pomenu večjih

donosov GS-pridelkov, ki implicira rešitev lakote. Nepomembnost tega pomena si lahko vsaj delno razlagamo z neprisotnostjo diskurza o enakopravnejšem globalnem razvoju ter reševanju problema revščine in lakote v nerazvitem svetu v slovenski medijski in družbeni razpravi (Kovačič 2008). Akterji, ki promovirajo GSO, med slovensko javnostjo nimajo naslovnika na področju boja proti globalni revščini, zato so raje v ospredje postavljali ekonomske in okoljske prednosti.

Če pogledamo, kakšen novinarski pristop so uporabljali novinarji analiziranih medijev, lahko ugotovimo, da niso uporabljali »odvetniškega«, v katerem novinar izvaja vlogo kritika in interpreta, ampak »mediacijskega«, ki temelji na vlogi novinarja kot prenosnika informacij različnih virov (Janowitz 1975/2008). Strinjamo se z argumentom Meyerja (2006), da je lahko v sodobnem kontekstu ideja znanja kot javne dobrine ohranjena le z opustitvijo tega novinarskega pristopa in vzpostavitvijo kritične analize znanosti, znanja in tehnoloških inovacij, med katere spadajo tudi GSO. Salleh (2008) poziva k dejanski uveljavitvi ideje novinarjev kot »psov čuvajev«, ki analizirajo in razkrivajo strukturne odnose moči in spodbujajo razpravo v družbi. Novinarji bi morali znanost reprezentirati kot družbeno zadevo ter razkriti nasprotujoče si epistemološke, normative in aksiomske poglede. Ali natančneje, razpravo o GSO bi morali reprezentirati kot družbeno zadevo ter jo razkriti kar se da poglobljeno in analitično, a obenem dovolj razumljivo, da bi jo člani občinstva razumeli.

Analizirani novinarski diskurz kaže, da novinarji zaradi prevladujoče tržne usmerjenosti (McManus 1994; Poler Kovačič in Erjavec 2010), katere ključna značilnost je podreitev novinarske prakse tržnim interesom, rutinsko povzemajo vire, ki so bili v izhodišču dovolj učinkoviti, da so uspeli pritegniti pozornost novinarjev, zdaj pa uveljavljajo svojo »strateško« pozicijo (Nisbet in Huge 2006). Politiki kot ključni viri v politizaciji problema uvajanja pridelave GS-rastlin izrabljajo populistična čustva in javno mnenje, ki je prevladujoče proti pridelavi GS-rastlin v Sloveniji. Z enostranskim, dramatičnim in populističnim diskurzom skušajo homogenizirati in mobilizirati svoje volivce (prav tam). Ker je večinsko mnenje proti uvedbi GSO, si z uporabo tega diskurza politiki obetajo tudi pridobitev novih volivcev. Tako tema GSO predstavlja še eno od aktualnih bojnih polj merjenja in uveljavljanja družbene moči. Posledica takšnega diskurza je med drugim tudi »kriminalizacija« celotne znanstvene discipline, tj. biotehnologije, ki je v medijih prevladujoče predstavljena skrajno negativno, tj. kot izključno tržno usmerjena disciplina in neposredno povezana z multinacionalnimi podjetji na področju GSO.

Literatura

- Augoustinos, Martha, Crabb, Shona, in Shepherd, Richards (2010): Genetically modified food in the news: media representations of the GM debate in the UK. *Public Understanding of Science*, 19 (1): 98–114.
- Bauer, Martin (2008): Paradigm change for science communication: commercial science needs a critical public. V D. Cheng, M. Claessens, T. Gascoigne, J. Metcalfe, B. Schiele in S. Shi (ur): *Communicating science in social contexts. New models, new practices*: 7–25. Dordrecht: Springer.

- Bauer, Martin W. (2003): Science in the media as a cultural indicator: Contextualizing surveys with media analysis. V M. Dierkes in C. von Grote (ur): *Between understanding and trust. The public, science and technology*: 157–178). London, New York: Routledge.
- Bauer, Martin, in Gaskell, George (ur.) (2002): *Biotechnology-The making of a global controversy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Besley, John, in Shanahan, James (2005): Media attention and exposure in relation to support for agricultural biotechnology. *Science Communication*, 26 (4): 347–367.
- Bucchi, Massimiano (1998): *Science and the media. Alternative routes in scientific communication*. London, New York: Routledge.
- Castro, Paula in Gomes, Isabel (2006): Genetically Modified Organisms in the Portuguese Press: thematization and anchoring. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 35 (1): 1–17.
- Durant, John, in Linsey, Nicola (2000): The »Great GM Food Debate« – A Survey of Media Coverage in the First Half of 1999. Parliamentary Office of Science and Technology, Report 138. Dostopno prek: <http://www.parliament.uk/post/report138.pdf> (20. 1. 2011).
- Erjavec, Emil, Rednak, Miroslav, Volk, Tina, in Turk, Jernej (2003): The transition from ‚socialist‘ agriculture to the common agricultural policy: the case of Slovenia. *Post-communist economy*, 15 (4): 557–569.
- European Commission. (2001): Special Eurobarometer 154 – Europeans, science and technology. Dostopno prek: <http://europa.eu.int/comm/research/press/2001/pr0612en-report.pdf> (5. 1. 2011).
- European Commission. (2005): Special Eurobarometer 225 – Social values, science and technology. Dostopno prek: http://www.infoeuropa.ro/ieweb/imgupload/Social_Value,_Science_and_Technology_report_00001.pdf (5. 1. 2011).
- Ewen, Stenley, in Pusztai, Arpad (1999): Effect of diets containing genetically-modified potatoes expressing *Galanthus nivalis* lectin on rat small intestine *The Lancet*, 354 (16. oktober): 1353–1354.
- Evropska komisija (2010): Predlog: Uredba Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi Direktive 2010/18/ES glede možnosti držav članic, da omejijo ali prepovejo gojenje GSO na svojem ozemlju. 13. julij 2010. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0375:FIN:SL:PDF> (21. 1. 2011).
- Fairclough, Norman (2005): *Media discourse*. London, New York: Routledge.
- Fowler, Roger (1991): *Language in the News*. London, New York: Routledge.
- Gamson, William (1988): The 1987 distinguished lecture: A constructionist approach to mass media and public opinion. *Symbolic Interaction*, 11(2): 161–174.
- Gamson, William, in Modigliani, Andre (1989): Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95 (1): 1–37.
- Gans, Herbert J. (2004): *Deciding what's news*. Evanston: Northwestern University Press.
- Gaskell, George (2001): Attitudes, social representations, and beyond. V K. Deaux in G. Philogène (ur.): *Representations of the social. Bridging theoretical traditions*: 228–241. Oxford: Blackwell.
- Gaskell, George, in Bauer, Martin W. (ur.) (2001): *Biotechnology 1996–2000: The years of controversy*. London: Science Museum.
- Gaskell, George, Stares, Sally, Allansdottir, Agnes, Allum, Nick, Corchero, Cristina, Fischer, Claude, Hampel, Jürgen, Jackson, Jonathan, Kronberger, Nicole, Mejlgard, Niels, Revuelta, Gemma, Schreiner, Camilla, Torgersen Helge, in Wagner, Wolfgang (2006):

- Eurobarometer 64.3—Europeans and Biotechnology in 2005: Patterns and trends. Dostopno prek: http://www.ec.europa.eu/research/press/2006/pdf/pr1906_eb_64_3_final_report-may2006_en.pdf (20. 1. 2011)
- Gitlin, Todd (2003): *The whole world is watching: mass media in the making & unmaking of the New Left*. Berkeley: University of California Press.
- Goven, Joanna (2006): Processes of Inclusion, Cultures of Calculation, Structures of Power. Scientific Citizenship and the Royal Commission on Genetic Modification. *Science, Technology & Human Values*, 31 (5): 565–98.
- Gunter, Barrie, Kinderlerer, Julian, in Beyleveld, Deryck (1999): The media and public understanding of biotechnology. A survey of scientists and journalists. *Science Communication*, 20 (4): 373–394.
- Gutteling, Jan M., Olofsson, Anna, Fjaestad, Bjorn, in Kohring, Matthias (2002): Media coverage 1973–1996: Trends and dynamics. V M. W. Bauer in G. Gaskell (ur): *Biotechnology – The making of a global controversy*: 95–128. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hornig Priest, Susanna (2006): The Public Opinion Climate for Gene Technologies in Canada and the United States: Competing Voices, Contrasting Frames. *Public Understanding of Science*, 15 (1): 55–71.
- International Service for the Acquisition of Agri-Biotech Applications (ISAAA) (2010): Dostopno prek: <http://www.isaaa.org/resources/publications/briefs/41/executivesummary/default.asp> (3. 1. 2011).
- Janowitz, Morris (1975/2008): Professional Models of Journalism: The Gatekeeper and the Advocat. V *Journalism: Critical Concepts in Media and Cultural Studies (Volume II)*, ur. H. Tumber, 45–56. London, New York: Routledge.
- Javnomnenjska anketa o gensko spremenjenih organizmih. Zveza potrošnikov Slovenije. September 2007. Raziskava zveze potrošnikov. Dostopno prek: http://www.mkgp.gov.si/fileadmin/mkgp.gov.si/pageuploads/saSSo/2008_Sektor_za_varnost_in_kakovost_hrane_in_krme/anketa_o_GSO.pdf (3. 1. 2011).
- Kirinčič, Stanislava, in Tivadar, Blanka (2005): Odnos prebivalcev Slovenije do uživanja gensko spremenjene hrane. V *Sledljivost živil*, 23. Bitenčevi živilski dnevi 2005. Ljubljana: Biotehniška fakulteta.
- Kovačič, Gorazd (2008): Zunanjepolitično ali svetovno novinarstvo? *Medijska preža* (maj 2008): 4–5.
- Krimsky, Sheldon (2005): From Asilomar to Industrial Biotechnology: Risks, Reductionism and Regulation. *Science as Culture*, 14 (4): 309–323.
- Maesele, Pieter (2007): Science and technology in a mediatized and democratized society. *Journal of Science Communication*, 6 (1): 1–10.
- Maesele, Pieter (2009): *On Media and Science in late modern societies: the GM case study*. Gent: Universiteit Gent.
- Maesele, Pieter, in Schuurman, Dimitri (2008): Biotechnology nad the Popular Press in Nothern Belgium. *Science Communication*, 29 (4): 435–471.
- McManus, John H. (1994): *Market-Driven Journalism: Let the Citizen Beware?* Thousand Oaks: Sage.
- Meyer, Gitte (2006): Journalism and Science: How to Erode the Idea of Knowledge. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 19 (3): 239–52.

- Nisbet, Mattheew C., in Huge, Mike (2006): Attention cycles and frames in the plant biotechnology debate: Managing power and participation through the press/policy connection. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 11 (2): 3–40.
- Nisbet, Matthew C., Scheufele, Dietram A., Shanahan, James, Moy, Patricia, Brossard, Dominique, in Lewenstein, Bruce V. (2002): Knowledge, reservations, or promise? A media effects model for public perceptions of science and technology. *Communication Research*, 29 (5): 584–608.
- Nowotny, Helga, Scott, Peter, in Gibbons, Michael (2001): Re-thinking science. Knowledge and the public in an age of uncertainty. Cambridge: Polity.
- Od vil do vilic (2007): Potrošniška mnenjska anketa o varnosti hrane. Raziskava zveze potrošnikov. Dostopno prek: http://www.mz.gov.si/si/delovna_podrocja/javno_zdravje/sektor_za_varnost_in_zdravstveno_ustreznost_hrane/projekti_raziskave/ (20. 1. 2011).
- Plahuta, Primož, Tivadar, Blanka, in Raspor, Peter (2007): Slovenian public opinion regarding genetically modified organism in winemaking. *Acta Alimentaria*, 36 (1): 61–73.
- Poler Kovačič, Melita, in Erjavec, Karmen (2008): Mobi Journalism in Slovenia. *Journalism Studies*, 9 (6): 874–890.
- Poler Kovačič, Melita, in Erjavec, Karmen (2010): The image of doctors in the Slovenian daily press : white mafia or hardworking altruists? *Zdravstveni vestnik*, 80 (3): 182–187.
- Salleh, Anna (2008): The fourth estate and the fifth branch: the news media, GM risk, and democracy in Australia. *New Genetics and Society*, 27 (3): 233–250.
- Schlesinger, Philip (1991): Media, state and nation: political violence and collective identity. London: Sage.
- Sigal, Leon V. (1973): Journalists and Officials. Lexington: D. C. Heath And Company.
- UMANOTERA (2002): Telefonska mnenjska raziskava o GSO. Ljubljana: Slovenska fundacija za trajnostni razvoj.
- Van Dijk, Teun A. (1980): Macrostructures. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Van Dijk, Teun A. (1988): News as Discourse. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Van Dijk, Teun A. (2000): New(s) Racism. V S. Cottle (ur.): *Ethnic Minorities and the Media*: 33–59. Buckingham: Open University Press.
- Weaver, David, in Elliot, Swanzy Nimley (1985): Who Sets the Agenda for the Media? *Journalism Quarterly*, 62 (1): 87–94.
- West, Darrel M. (2007): Biotechnology Policy Across National Boundaries. The Science-Industrial Complex. New York: Palgrave Macmillan.
- Wynne, Briane (1992): Misunderstood misunderstanding: Social identities and public uptake of science. *Public Understanding of Science*, 1 (3): 281–304.

Naslov avtorice:

izr. prof. dr. Karmen Erjavec

Fakulteta za družbene vede

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana

e-mail: karmen.erjavec@fdv.uni-lj.si